

Stad Brussel
Departement Stedenbouw
Plan en Vergunningen
Dhr. D. De Saeger
Administratief Centrum
Anspachlaan 6
1000 Brussel

O/ref : gm/BXL2.1699/s.423
U/ref : 48D/06
Bijlage : 1 dossier

Brussel,

Mijnheer,

Betreft : BRUSSEL. de Berlaimontlaan 8. Nationale Bank van België. Vervanging van de ramen en plaatsing van een binnenisolatie, nieuwe koelgroepen en een onderhoudsgondel op rails.

Dossier behandeld door Dhr. B. Van Nuffel.

In antwoord op uw brief van 26 november 2007, ontvangen op 28 november, en naar aanleiding van het plaatsbezoek van 12 december jl. hebben wij de eer U mee te delen dat ons College tijdens haar vergaderingen van 5 en 19 december 2007 de hoger vernoemde aanvraag heeft onderzocht en hierover **ongunstig advies** heeft uitgebracht.

De aanvraag betreft verscheidene ingrepen op het gebouw van de Nationale Bank van België, meer bepaald de systematische vervanging van alle ramen door nieuwe modellen in aluminium, de isolatie van de binnenkant van de gevels, het plaatsen van 3 nieuwe koelgroepen op het dak, de renovatie van de noordelijke en zuidelijke lichtstraat en het plaatsen van onderhoudsgondels op een rail tussen de gevel en de kolommen. De begeleidende nota maakt ook melding van een nieuwe gevelverlichting, maar deze is niet nader gedocumenteerd in het dossier.

Alvorens zich concreet uit te spreken over de diverse ingrepen die in de aanvraag worden voorop gesteld, wenst de KCML de aandacht van de Stad Brussel en de aanvrager te vestigen op het **erfgoedkundig belang van het complex waarin de Nationale Bank van België sinds 1953 is gehuisvest**. De bouw van een nieuw complex voor de Nationale Bank van België was nauw verbonden met de aanleg van de Noord-Zuidverbinding en getuigt van de explosieve

ontwikkeling van de tertiaire sector in Brussel na de Tweede Wereldoorlog. In 1948 besloot men de oude gebouwen van de Nationale Bank, van de hand van architect Henri Beyaert, grotendeels af te breken en door een nieuwbouw te vervangen. Tussen 1948 en 1953 werden twee nieuwe gebouwen opgetrokken aan de de Berlaimontlaan naar ontwerp van architect Marcel Van Goethem, die onder meer ook samenwerkte met Alexis Dumont aan het Shell-gebouw, coauteur was van het Citroëncomplex en hoofdarchitect van de Expo 58. Het nieuwe complex van de Nationale Bank werden destijds in verschillende toonaangevende architectuurtijdschriften gepubliceerd (*Technique des Travaux*, jg. 29, juli-augustus 1953, nr. 7-8, p. 215-233 en *Rythme*, april 1953, nr. 7, p.6-13).

De drukkerij en het administratief gebouw bevinden zich aan weerszijden van de spoortunnel en zijn door een ondergrondse gang met elkaar verbonden. Kosten nog moeite werden gespaard om de “Belgische schatkist” te herbergen. Het resultaat is zowel constructief als architecturaal gezien uitzonderlijk en een van de meest opvallende voorbeelden van de naoorlogse kantoorbouw. Er werden vernieuwende technieken ontwikkeld om een antwoord te bieden aan diverse problemen, zoals de differentiële zettingen en om de uitzonderlijke spanwijdten te overbruggen, maar ook om de trillingen en het geluid van de spoorweg te dempen. Ook de veiligheidseisen waren vanzelfsprekend bijzonder hoog. De gebouwen werden voor het eerst ook voorzien van een voorloper van de dubbele beglazing, de zgn. “verre Thermopane” die speciaal voor het complex werd ontwikkeld. De beglazing is gevat in gelaste, drieledige aluminiumkaders met guillotinesysteem. De technische kwaliteiten van het gebouw werden ten tijde van de bouw enigszins overschaduwd door de discussie omtrent zijn monumentale, classicistische vormgeving gekarakteriseerd door de strakke gevelordonnantie, de ritmering met slanke, kolossale kolommen (een uniek voorbeeld van onder voorspanning gebrachte natuursteen) en de overkragende kroonlijst. Het interieur getuigt van een inventieve ruimtelijke organisatie, rondom twee lichtstraten, en een rijk materiaalgebruik dat tot in de kleinste details werd verzorgd. Ook hier gaan esthetiek en techniek hand in hand. Zo is, bijvoorbeeld, de afwatering geïntegreerd in de schacht van kolommen, die zijn opgebouwd uit aluminiumprofielen op een zwart marmeren plint.

Omwille van zowel zijn historisch, als constructief en artistiek belang, meent de KCML dat het complex van de Nationale Bank als een van de belangrijkste naoorlogse realisaties van België kan worden beschouwd, in het bijzonder binnen de tertiaire sector. Het complex dient dan ook met de grootste voorzichtigheid benaderd te worden en voor een wettelijke bescherming in overweging te worden genomen. De Commissie zal zich dan ook in de komende weken over een concreet beschermingsvoorstel buigen en dit voorleggen aan Dhr. E. Kir, Staatssecretaris bevoegd voor het behoud van het onroerend erfgoed.

Voor wat de huidige aanvraag betreft, brengt de Commissie een ongunstig advies uit omdat de ingrepen de erfgoedkundige waarde van het complex zouden aantasten en zijn goed behoud ervan op lange termijn in het gedrang kunnen brengen.

De aanvraag voorziet de systematische vervanging van de bestaande ramen door vaste raamkaders die het uitzicht van de oorspronkelijke ramen (verdeling, materiaal en kleur) nabootsen, maar een hogere thermische performantie nastreven. Zoals blijkt uit het bovenstaande werden de oorspronkelijke ramen specifiek voor het gebouw ontwikkeld en vormen ze een belangrijke getuige van de technische innovaties van het complex, waar men destijds actief naar op zoek ging. Naast de “Thermopane” beglazing is ook de materiaalkeuze

(geplooid en gelast aluminium) en het model, nl. een drieledig guillotineraam uitzonderlijk. Het materiaal en de wijze waarop dit geassembleerd werd, verlenen de raamkaders een zeer grote stevigheid en duurzaamheid. De ramen zijn voorts uitgerust met een geïntegreerd onderhoudssysteem (ringen voor de bevestiging van veiligheidsriemen) en met een zonwering. Op de vensterbanken werd een schuin glazen blad aangebracht om tocht te vermijden en de condensvorming aan de voet van het raam op te vangen. Uit het dossier blijkt niet dat de ramen in slechte staat zijn. Het asbest kan bovendien worden verwijderd door de ramen te demonteren en opnieuw te monteren zonder ze dus volledig weg te moeten gooien.

De KCML dringt er dan ook op aan de ramen te behouden en te restaureren, hierbij inbegrepen de aluminiumbekleding aan de binnenzijde en de radiatoren die integraal deel uitmaken van dit concept. De vervanging van alle oorspronkelijke ramen door nieuwe modellen die alleen hun uitzicht nabootsen zou immers een belangrijk verlies betekenen van de oorspronkelijke “materie” van het gebouw, maar ook van kennis van de technische ontwikkeling in dit domein.

Men stelt voor de bestaande beglazing van de lichtstraten te vervangen door een nieuwe dubbele beglazing, met behoud van de metaalstructuur. Er ***werden geen details aan het dossier toegevoegd die aantonen dat dit mogelijk is zonder extra versterking van de oorspronkelijke structuur. Indien dat effectief niet het geval is, formuleert de Commissie geen bezwaar tegen die ingreep.*** Ze vraagt de bestaande toestand van de lichtstraten echter nader te documenteren. Uit de artikelen over het gebouw blijkt immers dat ook hier bijzondere aandacht werd besteed aan een vernieuwend materiaalgebruik.

Om de energieprestatie van het gebouw te verhogen wordt, naast de vernieuwing van de ramen, ook voorgesteld de binnenkant van de gevels te isoleren. In het dossier wordt vermeld dat de gevels aan de kant van de binnenkoer aan de buitenkant zouden worden geïsoleerd, maar de plannen en details bevestigen dit niet. ***De Commissie kan ook dit voorstel niet onderschrijven. Het isoleren van de binnenzijde van de massieve gevels zou immers een verlies aan inertie betekenen, een eigenschap die een belangrijke rol speelt in het thermisch gedrag van het gebouw.*** Dat verlies aan inertie moet op zijn beurt worden gecompenseerd door het plaatsen van nieuwe koelgroepen, die dat verlies in het huidige voorstel slechts gedeeltelijk kunnen opvangen. De binnenisolatie vergt daarenboven de verwijdering van de oorspronkelijke binnenbekleding uit aluminium. Die bekleding is niet alleen esthetisch waardevol, maar speelde ook een rol in het oplossen van het probleem van de koudebruggen. In dat kader merkt de KCML op dat de koudebruggen in het huidige voorstel niet helemaal vermeden worden. Men tracht dit probleem op te lossen door de buitenzijde van de raamopening en een klein deel van de vloerplaten eveneens te isoleren. Die oplossing zou echter weinig efficiënt zijn en een nieuwe, storende ingreep op het gebouw vergen. Het is daarenboven niet duidelijk welke impact dit zal hebben op de bestaande (oorspronkelijke?) vloerbekleding. ***Aangezien de binnenisolatie een hele reeks ingrepen met zich mee zou brengen die de erfgoedkundige waarde van het gebouw, maar ook zijn bouwfysische kwaliteiten zouden verstoren, meent de Commissie dat het principe ervan niet aanvaard kan worden. Ze vraagt de bestaande constructieve logica van het gebouw, die zijn thermische gedragingen mee bepaalt, dan ook maximaal te behouden en te benutten en geen ingrepen door te voeren die hiertegen ingaan.***

Voor wat de plaatsing betreft van de veiligheidsgondels voor het onderhoud van de gevels, merkt de Commissie op dat die elementen overbodig worden wanneer men de bestaande ramen

behoudt, aangezien deze reeds uitgerust zijn met een geïntegreerd veiligheidssysteem voor het onderhoud.

Tot slot zullen alle gevels worden gereinigd; de technieken worden echter niet vermeld. ***De Commissie vraagt erover te waken aangepaste reinigingsmethoden te gebruiken, in functie van de verschillende materialen van het gevelparement (natuursteen, simili-steen enz.). Het is aangewezen op voorhand proefreinigingen uit te voeren.*** Voor wat de verlichting betreft die in de begeleidende nota wordt aangehaald, kan de KCML vanzelfsprekend geen advies uitbrengen zonder concrete voorstellen. Algemeen genomen vraagt ze een eventuele verlichting van het exterieur zo sober mogelijk te houden zodat het gebouw niet uit zijn context wordt gelicht en niet in concurrentie treedt met de andere monumenten in de buurt, in het bijzonder de Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal.

Bij wijze van besluit vraagt de Commissie de Stad bijzonder aandacht te zijn voor dit belangrijke naoorlogse monument en geen wijzigingen toe te laten die de erfgoedkundige waarde ervan in het gedrang brengen. De KCML wenst het gebouw ook te bezoeken om de staat waarin het zich bevindt beter te kunnen evalueren en haar beschermingsvoorstel nauwkeuriger te kunnen formuleren.

Met de meeste hoogachting,

G. MEYFROOTS
Adjunct-secretaris

J. DEGRYSE
Voorzitter

Kopie naar : B.R.O.H. – D.M.L. (S. Valcke) en D.S. (Fr. Timmermans)